

Ontwikkelen met kwaliteit: ervaringen uit Overijssel

17 april 2018, Wuustwezel

Ingrid Nij Bijvank – van Herel

en

Harry Stoffer

 Het Oversticht

provincie Overijssel

Hoe maakbaar is het landelijk gebied?

- 1. Even voorstellen*
- 2. Bestuursfilosofie Overijssel*
- 3. Ontwikkeling = kans op verbetering*
- 4. Rood voor rood*
- 5. Voorbeelden uit de praktijk*
- 6. Discussie*

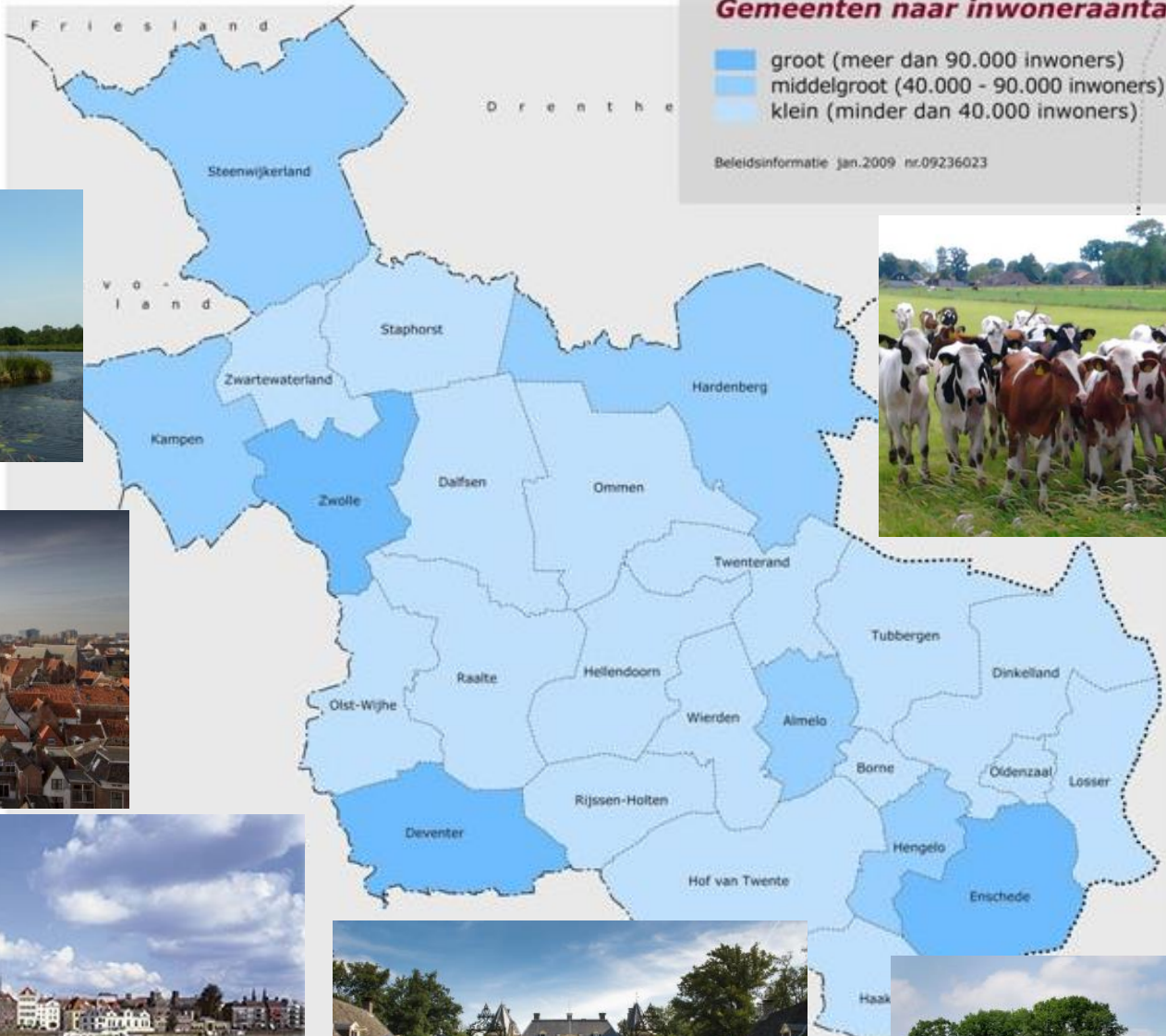
Overijssel

1.140.00 inw.

25 gemeenten

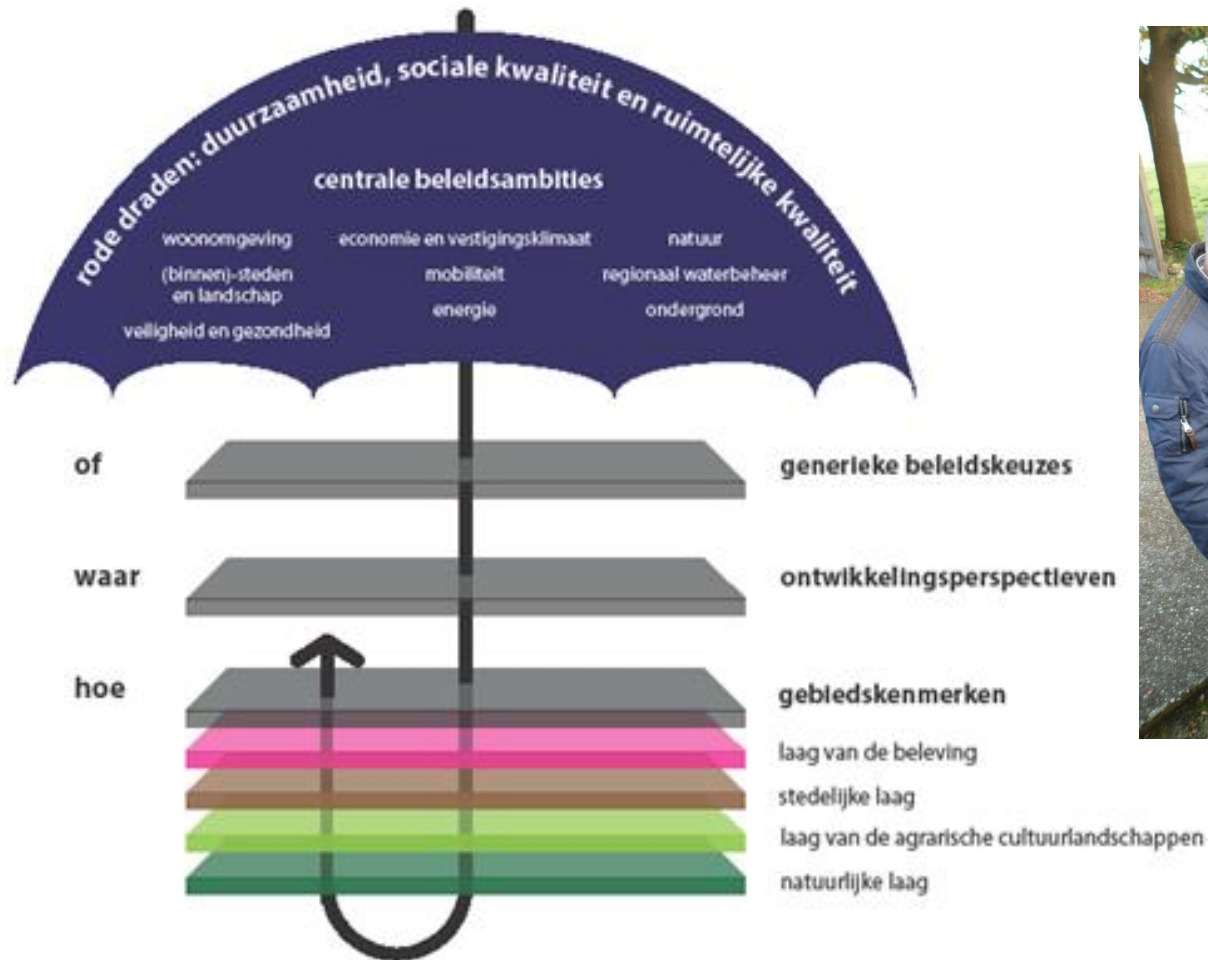
2 waterschappen

5 grote steden

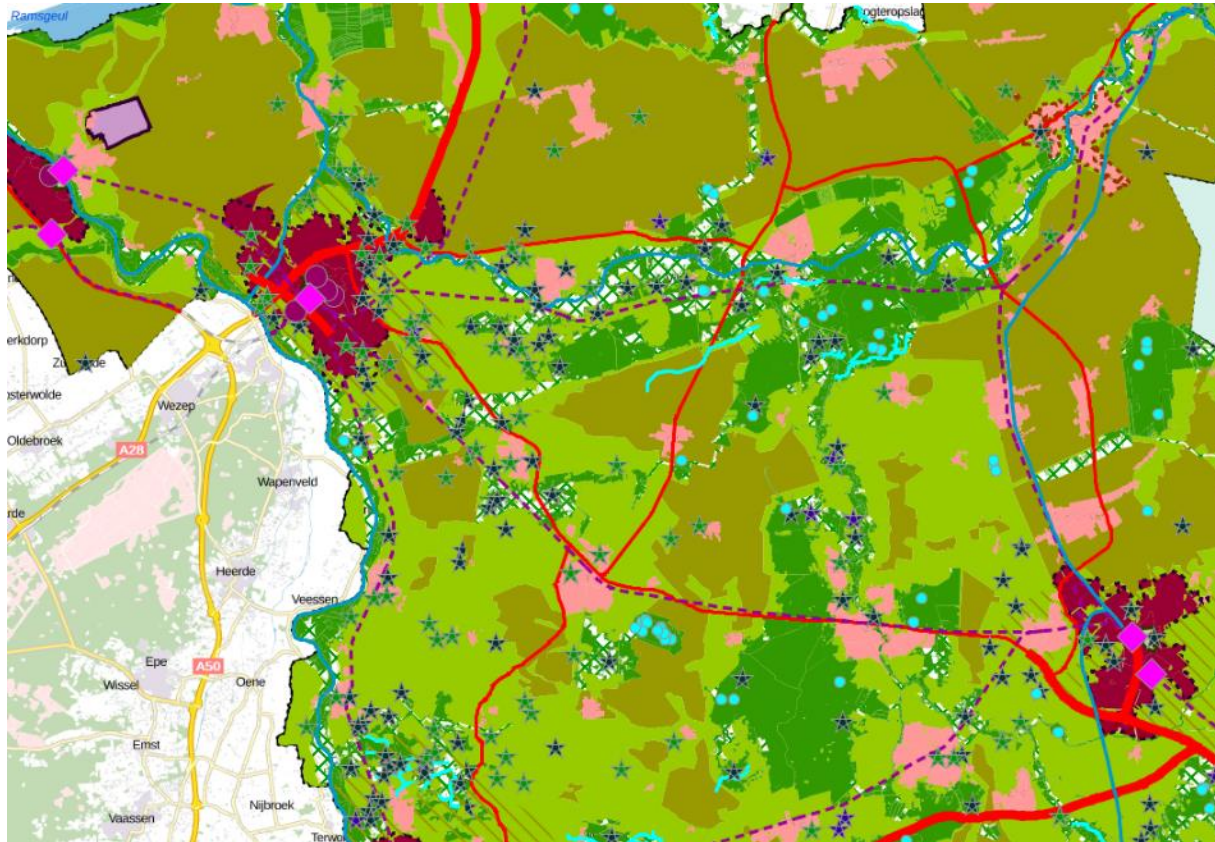

Bestuursfilosofie Overijssel

- *Voorheen restrictief*
- *Sinds 2009 Omgevingsvisie Overijssel*
- *Kwaliteit als voorwaarde voor ontwikkeling*

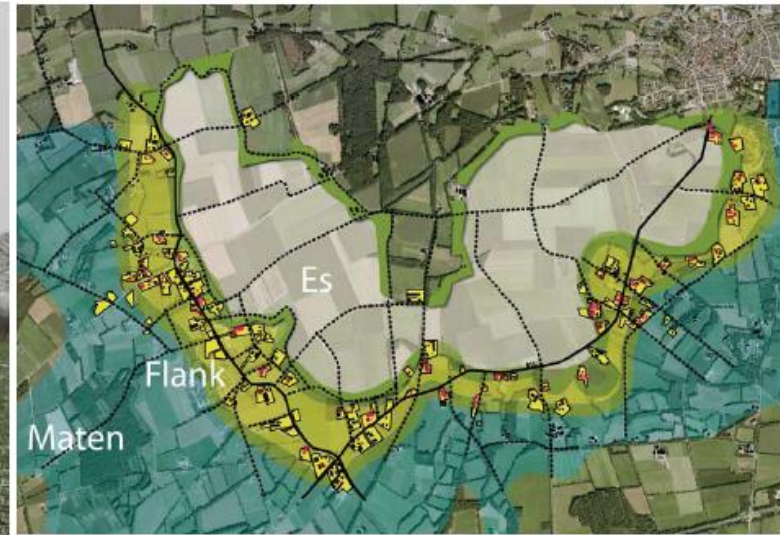

Ontwikkelperspectieven (Waar)

- *Agrarisch ondernemen in grootschalig landschap*
- *Wonen en werken in kleinschalig mixlandschap*
- *Zone ondernemen met natuur en water*

Catalogus gebiedskenmerken (hoe)

Eenheid

Overzicht essenlandschap

Kenmerken

Het essenlandschap bestaat uit een samenhangend systeem van essen, flanken, lager gelegen maten en flatergronden (zie §2.3), -voormalige - heidevelden (zie §2.4) en kenmerkende bebouwing rond de es (esdorpen en verspreide erven, zie §3.6).

Het landschap is geordend vanuit de erven en de essen, de eeuwenoude akkercomplexen die op de hogere dekzandkoppen en flanken van stuwwallen werden aangelegd. Eeuwenlange bemesting - met heideplaggen en stal-mest - heeft geleid tot een karakteristiek reliëf met soms hoge stijfanden. Onder en in de es heeft zich op deze wijze een waardevol archeologisch archief opgebouwd. De dorpen en erven lagen op de flanken van de es, op overgang naar het lager gelegen maten- en flaterland. Zo lagen ze droog en werden tegelijkertijd de werklijnen zo kort mogelijk gehouden.

De zandpaden volgen steeds de lange 'luie' lijnen van het landschap. Zo ontstond vanuit de dorpen een organische spinragstructuur naar de omliggende

gronden en de dorpen in de omgeving. Het landschapsbeeld is afwisselend en contrastrijk, volgend aan de organische patronen van het natuurlijke landschap. Typisch zijn de losse hoeven rond de es en de esdorpen met hun karakteristieke boorden en herkenbaar dorpsilhouet met vaak de kerktoren als markant element.

Ondergrond: stuwwallen en dekzandgronden

Ontstaan: vanaf ± 400 na Chr

Structuur: organisch, spinragstructuur

Nederzetting: Esdorpen; kern-, flank- en kranesdorpen

Schaal erven: grote erven, met grote volumes en zware beplantingen

Beplantingen: eiken, houtwallen

Beeld: esdorp (Vasse)

Ontwikkelingen

Herkenbaarheid van de essen, flanken, maten en flateren en heidegebieden is sterk afgenomen. Samenhang essenlandschap - bijvoorbeeld de relatie bebouwing/erfomliggend land - verdwijnt.

Open karakter van de essen wordt bedreigd door toename bebouwing, en grondgebruik bij voorbeeld boomteelt. Schaalvergroting, mechanisatie en kunstmest in de landbouw hebben geleid tot het in onbruik raken van de kenmerkende mineralenstromen in dit landbouwsysteem, vermindering van de contrasten en verlies aan oorspronkelijke functionaliteiten.

Burgererven hebben het karakter van het landelijk gebied verandert richting een mix van wonen en werken. Nieuwbouw ontleent soms het zicht op de es of, vanaf de es op het dorp.

Ambitie

De ambitie is het behouden van de es als ruimtelijke eenheid en het versterken van de contrasten tussen de verschillende landschapsonderdelen: grote open maat van de essen, het mozaïek van de flank van de es, de open baekdalen en vroeger heidevelden. De samenhang hier-tussen krijgt opnieuw vorm en inhoud door accentuering van de verschillende onderdelen en overgangen.

De flank van de es biedt eventueel ruimte voor ontwikkelingen, mits de karakteristieke structuur van erven, beplantingen, routes en open ruimtes wordt versterkt.

Voorbeeld: De schets voor de flank van Reutum laat zien dat de flank, de contrasten in het landschap en de herkenbaarheid versterkt kan worden

Sturing

Norm

- De essen krijgen een beschermende bestemmingsregeling, gericht op instandhouding van de karakteristieke openheid, de huidige bodemkwaliteit en het huidige reliëf.
- Op de flanken krijgen de kleinschalige landschapselementen, zoals houtwallen, bosjes, zandpaden, karakteristieke erven en beeldbepalende open ruimte daartussen, een beschermende bestemmingsregeling, gericht op instandhouding van dit kleinschalige patroon.

Richting

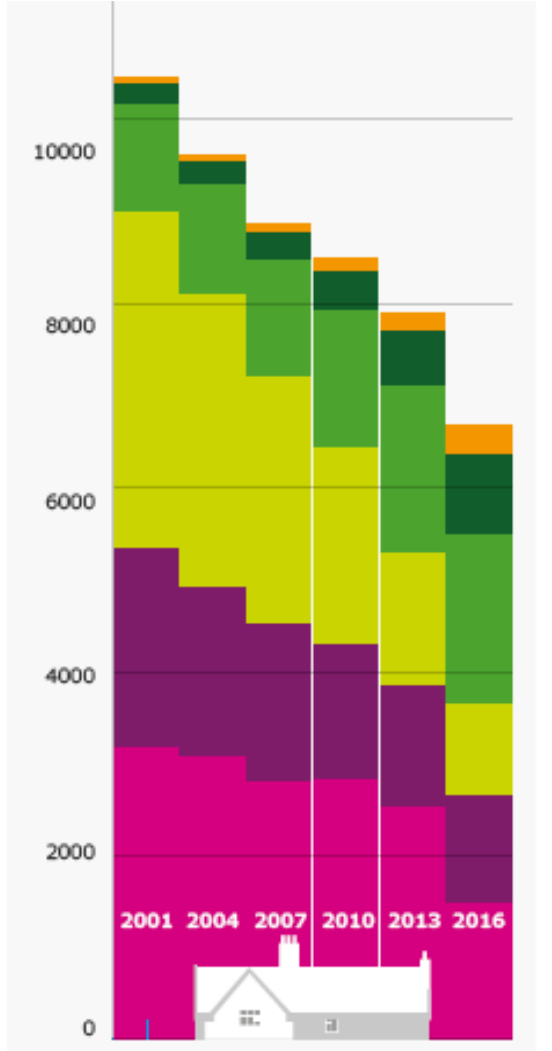
- Als ontwikkelingen plaats vinden in het essenlandschap, dan krijgen deze in de flanken een plaats, met respect voor en bijdragend aan de aanwezige bebouwingstructuren (lint, erf) en versterking van het landschappelijk raamwerk.

Inspiratie

- Op grote essen is ruimte voor groot-schalige grondgebonden landbouw. Accentuëren en zichtbaar houden van de rand van de es als groene 'mantel'.

Ontwikkelingen in Landbouw

- schaalvergroting
- Vrijkomende agrarische bebouwing (tot 2030 heeft 3 mln m² geen functie)

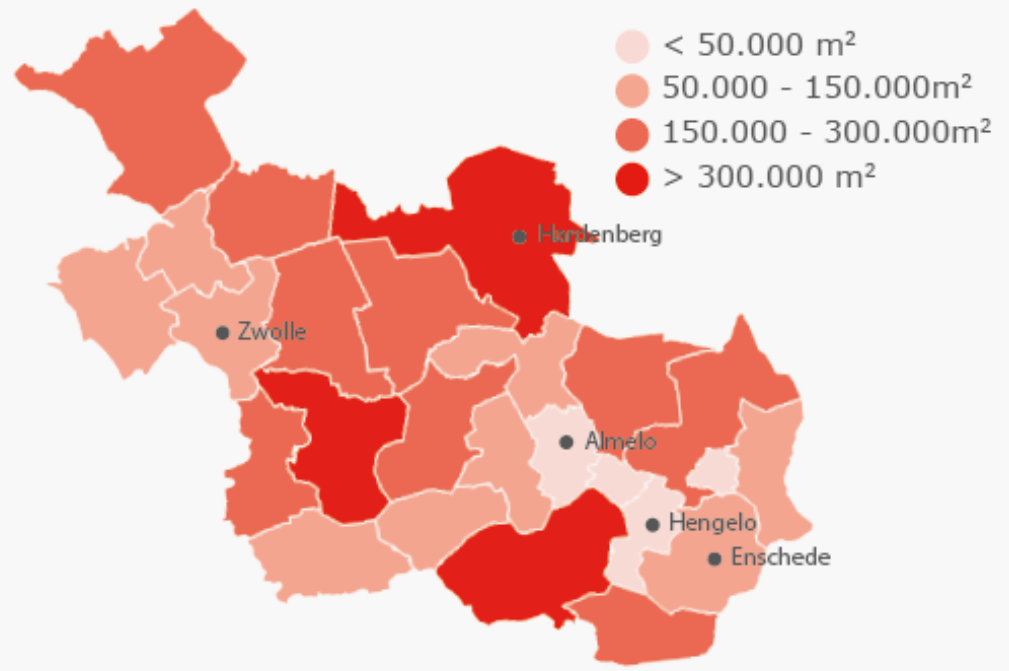
Aantal ondernemingen neemt af*
Schaalvergroting neemt toe

- Bedrijven > € 5 mln
- Schaalvergroting
- Nieuwe familiebedrijven
- Traditionele familiebedrijven
- Kleine familiebedrijven
- hobbyboeren

12000

Prognose voor 2030

Vrijkomende agrarische bebouwing per regio

Ambitie Agro en Food: innovatieve en concurrerende landbouwsector

1. Regels: geen nieuwvestiging tenzij; uitbreiding met kwaliteitsimpuls: ruimtelijk, duurzaam en sociaal;
2. Groen blauwe diensten: landschapsbeheer
3. Kavelruil / landinrichting
4. Innovatielabs en kennisvouchers
5. Handreiking en Kwaliteitsteam Agro en food

Afbeeldingen: Oosterwaarde; weidevol; stichting de wroetstal; stichting natuurboeren; de Zwolse stadslanderijen.

Overijssel stimuleert met Kwaliteitsteam Agro & Food duurzaamheid en dialoog met omgeving

Adviseurs zetten aan tot sociale kwaliteit

ANNEKE DE JONGE

OVERIJSEL - Met het programma Agro & Food zet de provincie Overijssel bij bedrijfsuitbreidingen in op het verhogen van de duurzaamheid en ruimtelijke en sociale kwaliteit. Het vierpige kwaliteitsteam Agro & Food kan agrarische ondernemers ondersteunen in hun dialoog met de omgeving en de samenwerking met gemeentes en adviseurs.

ACHTERGROND

In de Provinciale Statenverkiezingen in 2015 heeft de provincie Overijssel tot en met 2019 een innovatiebudget van 12 miljoen euro voor de foodsector uitgetrokken. Het budget legt de nadruk meer dan ooit op verduurzaming. Het budget wordt gebruikt om ondernemers te ondersteunen en zij kennisvouchers voor innovatieve kennis- en proof-of-conceptontwikkeling. Het succesvolle businessca-

mpagnement biedt mogelijkheden om kwaliteitswinst te boeken op het gebied van duurzaamheid en ruimtelijke en sociale kwaliteit.

Een van die bedrijven is Melkgeitenbedrijf Veelers uit Hengevelde. In 2009 is het bedrijf van José en Gerrit-Jan Veelers geruimd vanwege de Q-koorts. Het heeft drie jaar geduurd voordat het weer op hetzelfde niveau draaide als daarvoor.

In de omgeving is niemand ziek geworden en alle 1.400 geiten worden jaarlijks ingeënt tegen de

Het kwaliteitsteam: Ellen de Lange, Henri Holster, René Schepers en Ron Methorst (van links naar rechts). Foto: Ru

ning voor de uitbreiding hadden we voor de ruiming in 2009 ook al. Wij zijn actief op sociale media en heb-

gen Livestock Research, Ellen de Lange van De Mobiele Boer en Ron Methorst van Aeres Hogeschool

de ondernemer om de toekendigheid en ruimtelijke sociale kwaliteit van de sector t

Oplossingsrichtingen

Richting Geven

-Omgevingsvisie:
kaders voor
ontwikkelmogelijk-
heden

Samenwerken en verbinden

-Combinatie met
provinciale
opgaven
-Integrale visie
- PvA asbest
-Lobby op
thema's (fiscaal)

Kennis ontwikkelen en delen

-Inzicht in
mogelijkheden
- Inspiratie
-Pilots
- Kennisnetwerk
- Bijeenkomsten

Beweging stimuleren

-Bewustwording
en communicatie
-Vouchers voor
advies
-Inzicht in
mogelijkheden
-Digitaal platform
vraag en aanbod
-Praktische
uitvoering
vergemakkelijken

Vrijkomende agrarische bebouwing

Kwaliteitsimpuls groene omgeving

Wanneer van toepassing ?

Kwaliteitsimpuls Groene Omgeving (KGO) Ontwikkeling en kwaliteitsprestaties in balans

Uitbreiding agrarisch bedrijf

Uitbreiding aannemersbedrijf

KGO voorbeeld: sanering stortplaats in ruil voor woonkavel

Rood voor rood: sloop 850m² stallen met woning als beloning

Roadmap: Rood voor Rood

Regeling van kracht

- verbetering ruimtelijke kwaliteit
- afname van leegstand

Omgevingsvisie

- KGO (meer flexibiliteit)

Effectmeting

- Kwantitatief en kwalitatief onderzoek

Stip op de horizon

Wat is ons beeld van landelijk gebied in 2030?

Bevindingen onderzoek: positief overall beeld

ROOD VOOR ROOD IN OVERIJSEL

Woningen gebouwd

RvR woningen gebouwd
(tussen 2010 en 2017)

60 per jaar

Verhouding
RvR en woningbouwproductie

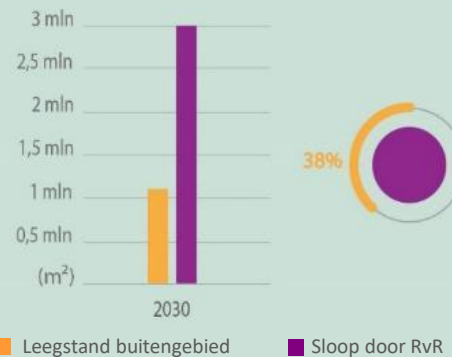
RvR woningen komt overeen met 2% woningbouwproductie

Stallen gesloopt door RvR tussen 2010 en 2017

Sloopmeters: 435.000m²
Nieuwe woningen: 435
1000m²/woning

Prognose (oppervlak sloopopgave)

Aanbevelingen

Proces

Efficiënter proces: eenvoudig, beter en goedkoper.

Aansluiten bij de belevingswereld van de initiatiefnemer.

Ruimte voor kwaliteit

Kwaliteit als leidend principe.

Nieuwe functiecombinaties.

Opschalen

Rood voor Rood als kwaliteitsimpuls voor gebied.

Gebiedsgericht kijken en handelen.

innovatieve woonvormen

- tiny houses
- zorgwoningen
- 'artist in residence'

innovatieve werkvormen

- zorgfuncties
- proeftuinen

recreatie-ontwikkeling

- toegankelijkheid
- recreatieve voorzieningen
- horeca

natuurontwikkeling

- inheemse beplantingen
- houtwallen
- poelen
- boomgaarden

energietransitie

- daken met zonnepanelen
- zonneweides

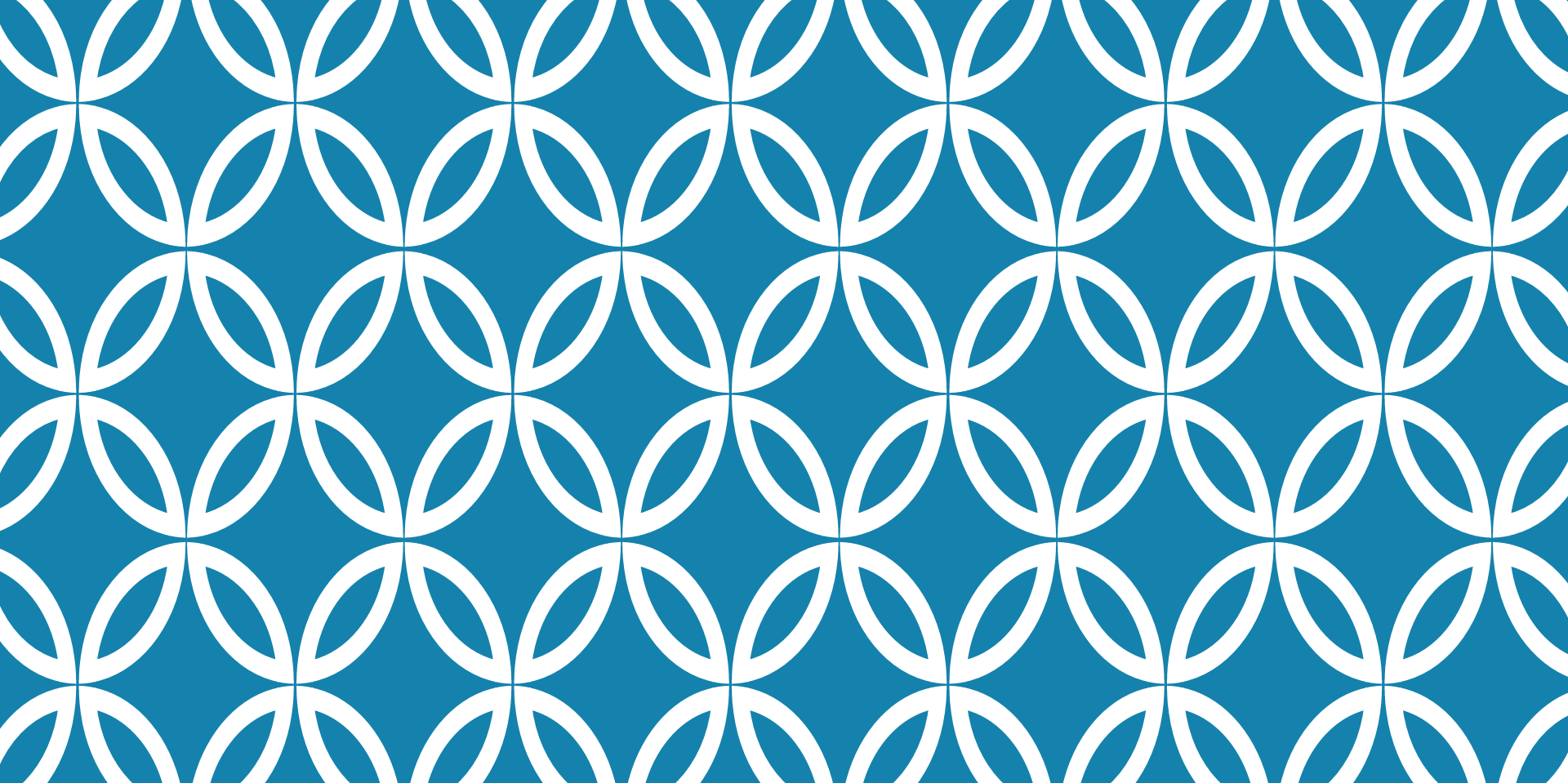

WERKEN AAN DE OPEN RUIJITE IN DE PRAKTIJK

Het Oversticht

ROOD VOOR ROOD

Het Oversticht

EIGEN ERVARING ROOD VOOR ROOD

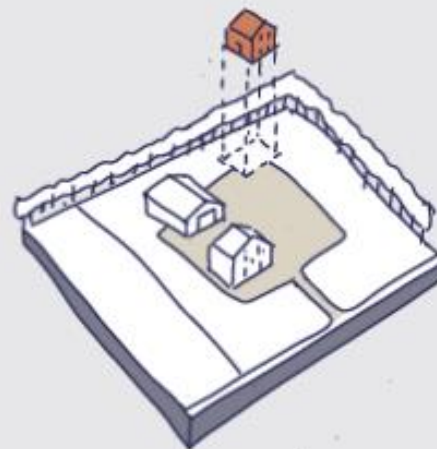
- ‘de ziel van het erf’ gaat verloren (reuring, dagritme, relatie open ruimte), op zoek naar ‘werkende erven’, verschillende doelgroepen
- Transformatie erf in relatie met de open ruimte, ‘gras tot aan de gevel’, verankering in het landschap

vier typen erven

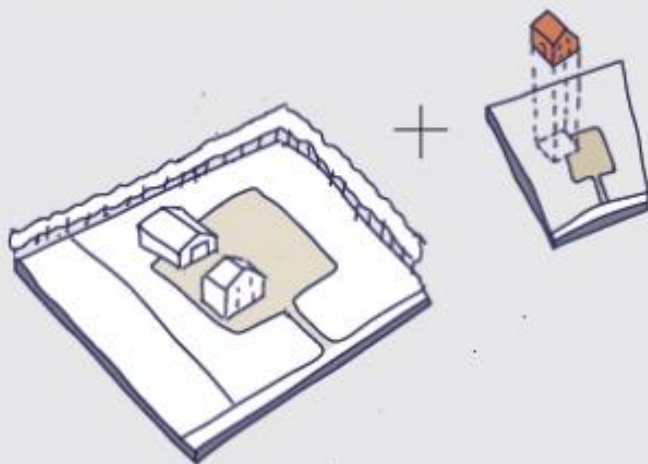
A ERF OP LANDGOED

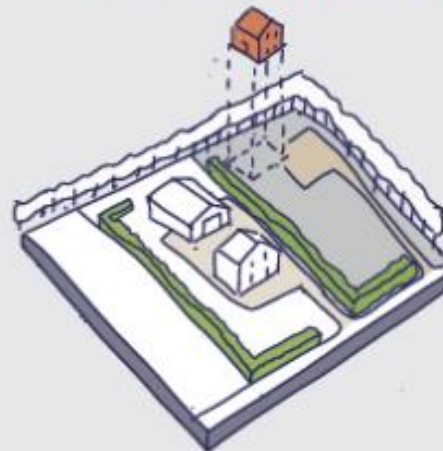
B ERF MET MEERDERE WONINGEN

C ERF EN COMPENSATIEWONING ELDERS

D CLUSTER OF RIJTJE WONINGEN

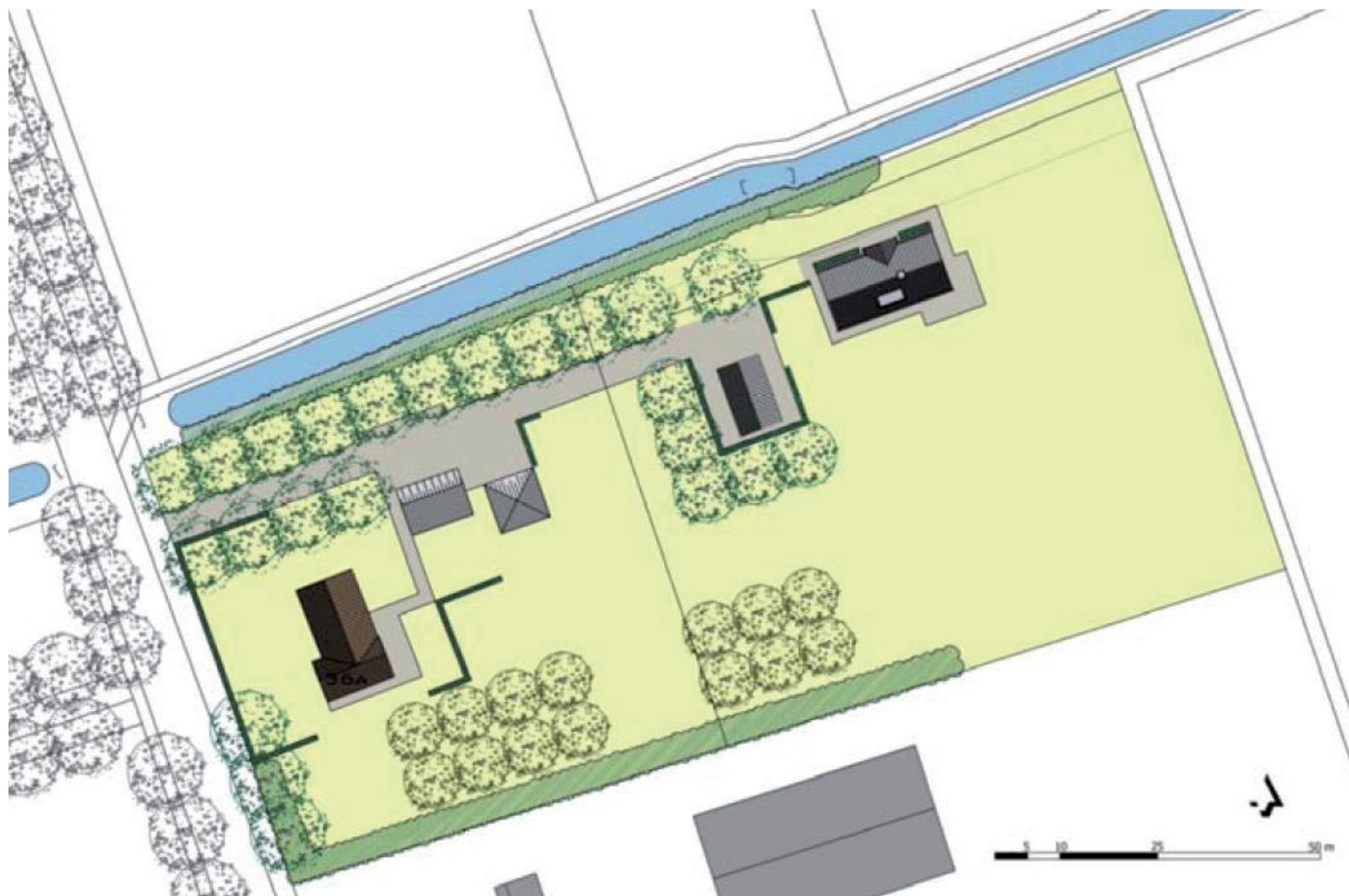
Meerwaarde open ruimte: structuur landgoed en routing

Schuurwoning los van het erf

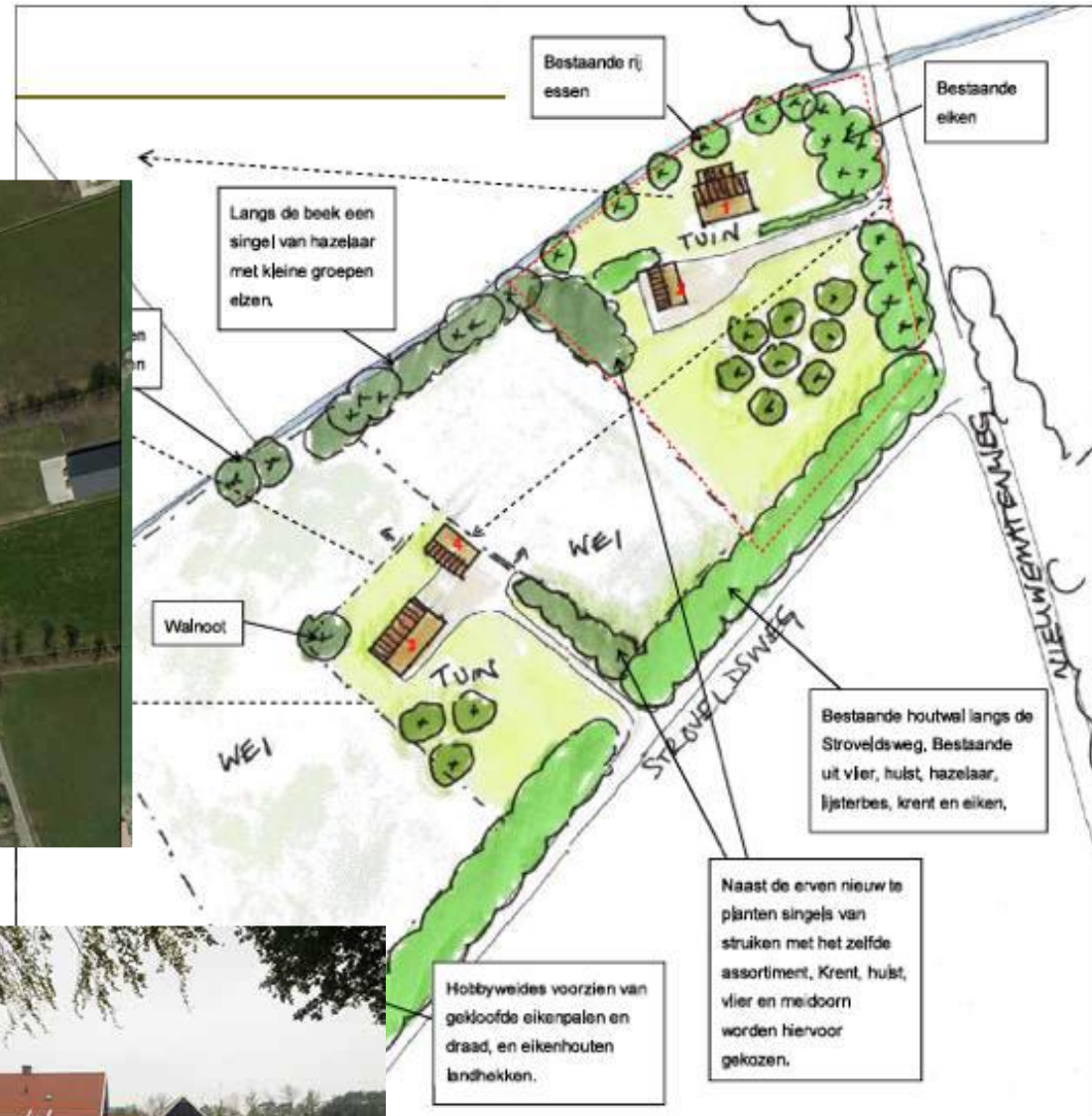
Versnippering open ruimte

2 kleine erven

Een clustererf in kleinschalig landschap

Landschappelijke relatie
Het erf ligt in een dicht moten en
fliezenlandschap aan de onderkant
van de Oldenzaalse stuwwal. Het
erf draagt bij aan de dichte struc-
tuur van singels en houtwallen.

Locatie bebouwing
De gebouwen zijn gesitu-
eerd rond één erf en
vormen één ensemble.

Moehenspieker
Dit typisch Twentse
gebouw voltooid het erf
ensemble, als bijgebouw.

Singelbeheer
De dichte singel langs de Hoge boekelweg
en de Nitertweg, dient onderhouden te
worden. De kwaliteit wordt omhoog
gebracht door het terugplanten van steek-
eigen boomsoorten en struiksoorten.

**Te slopen schuren locatie Nitertweg 19
te Losser**

Laantje
Het erf wordt ontsloten door één gemeenschappelijke oprijlaan.
Deze wordt gemarkeerd door eiken.

Boomgaard
De laagstamfruitbomen aan beide zijden van de laan zijn onderdeel
van de oorspronkelijke Twentse nutstuin en sieren het erf met bloe-
sem en vruchten.

Voorerf
Een siertuin is gesitueerd aan de voorgevel van de hoofdwoning op
het voorerf. De siertuin is omgeven door een haag. Naast de
siertuin is er ook een nutstuin op het voorerf (boomgaard).

Bomen op het erf
De bomen op het erf maken dat erf en landschap sterk met elkaar
verweven zijn en geven het erf een rafelig silhouet, wat typisch is
voor een Twents erf.

Eikenhouten draadhek
De weiden worden afgezet door gekloofde
eikenhouten palen. De toegangen worden
gesierd door eiken landhekken.

Zichtlijnen
Vanaf de bebouwing zijn zichtlijnen mogelijk
naar het omringende landschap.

Solitaire bomen
De kruising van verschillende weilanden wordt
gemarkeerd met een solitaire eik, die zich
volledig kan ontwikkelen in zijn vrije omgeving.

Boomgroepen
In het weiland worden boomgroepen neergezet
die bijzondere doorzichten mogelijk maakt.

Bosbeheer
Het bos wat nu op de kavel staat, staat vol oude
populieren. Het bos dient onderhouden te
worden. Inheemse bomen worden terugge-
plaatst.

Natuurontwikkeling
Op de kavel wordt de 30% natuurontwikkeling inge-
zet voor het aanpassen van de loop van de Deppen-
broekbeek. De loop wordt verlegd en deels beplant
met nat bos, broekbos. De watergang stort over, bij
hoge waterstanden, op het perceel. Dit is mogelijk
door het verlagen van de noordelijke nieuwe oever.

Retentielaagte
Alle drainage van het
perceel wordt opgevan-
gen in het lagere retentie-
perceel. Hier stort ook de
beek over, wanneer het
waterpeil hoog staat.

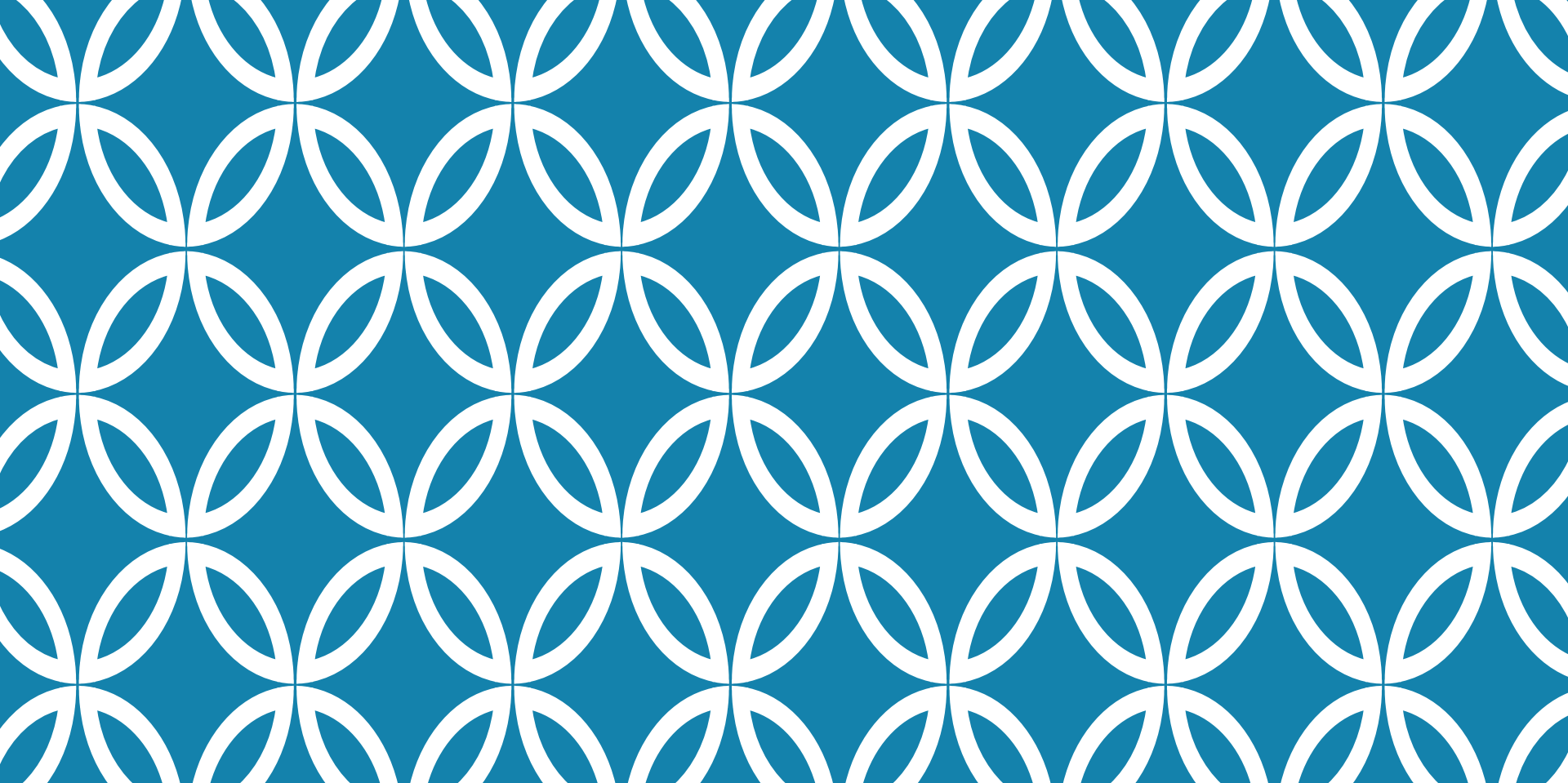

Rood voor Rood - Nitertweg 19	
Inrichtingschets	
Opdrachtgever: Partito Interactief bv	Makelaar: W&L
Projectnummer: 19-10-2008	Project: 19-10-2008
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19
Beleidsplan: 19	Beleidsplan: 19

Een clustererf in grootschalig landschap

ERVEN DELEN, 'WERKENDE' ERVEN

Het Oversticht

*Knooperf principe Langeveen
oude plan*

Knooperf Langeveen nieuwe plan

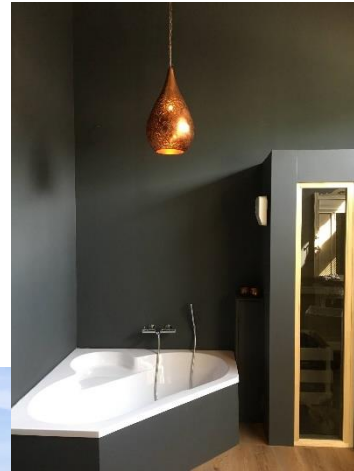

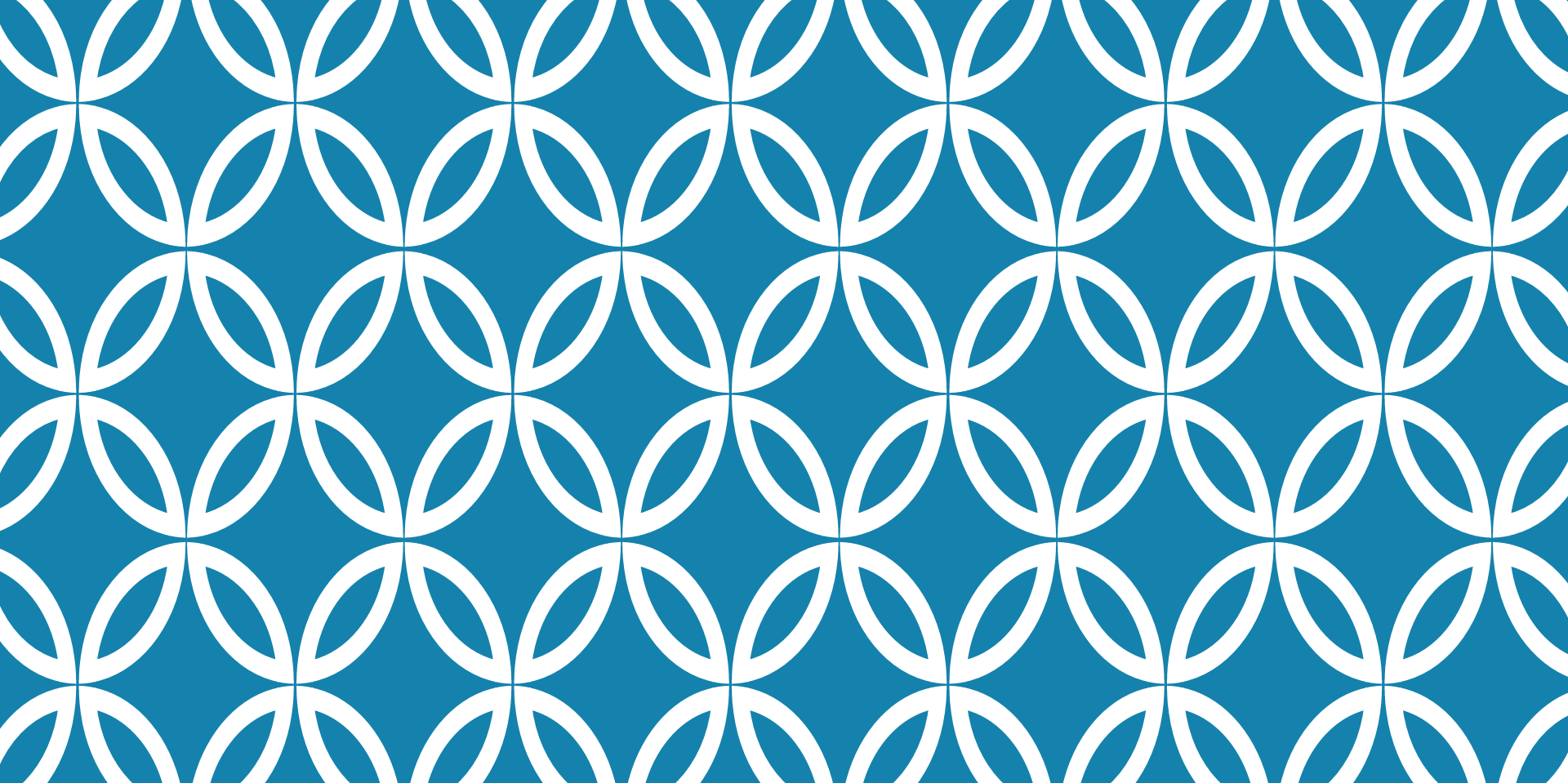
ERFDELEN

ERF EN OPEN RUIMTE BELEVEN, KAMPERZEEDIJK

VRIJKOMENDE AGRARISCHE BEBOUWING VAB

Het Oversticht

OPGAVEN BIJ LEEGSTAND: ATELIERS

Markt voor vraag en aanbod in beeld brengen, generator

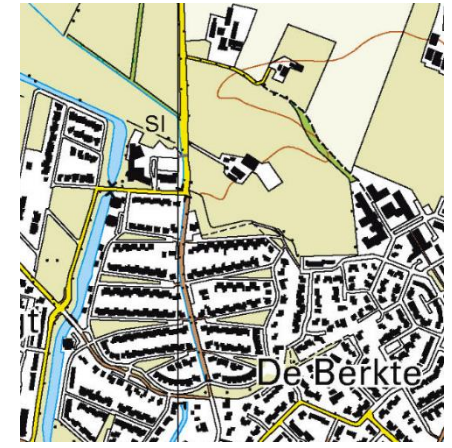
Communicatie over ontwikkelruimte en regelgeving naar initiatiefnemers

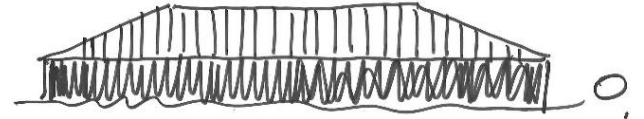
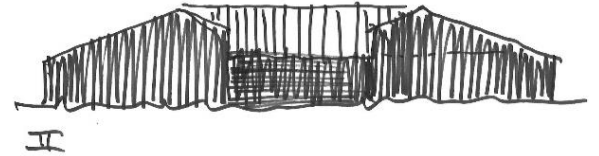
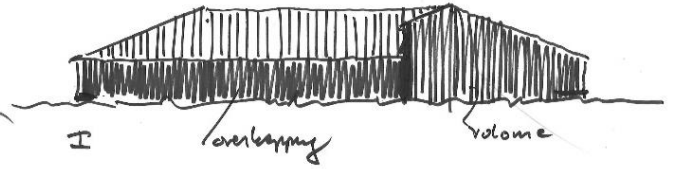
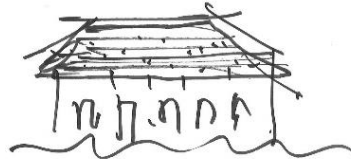
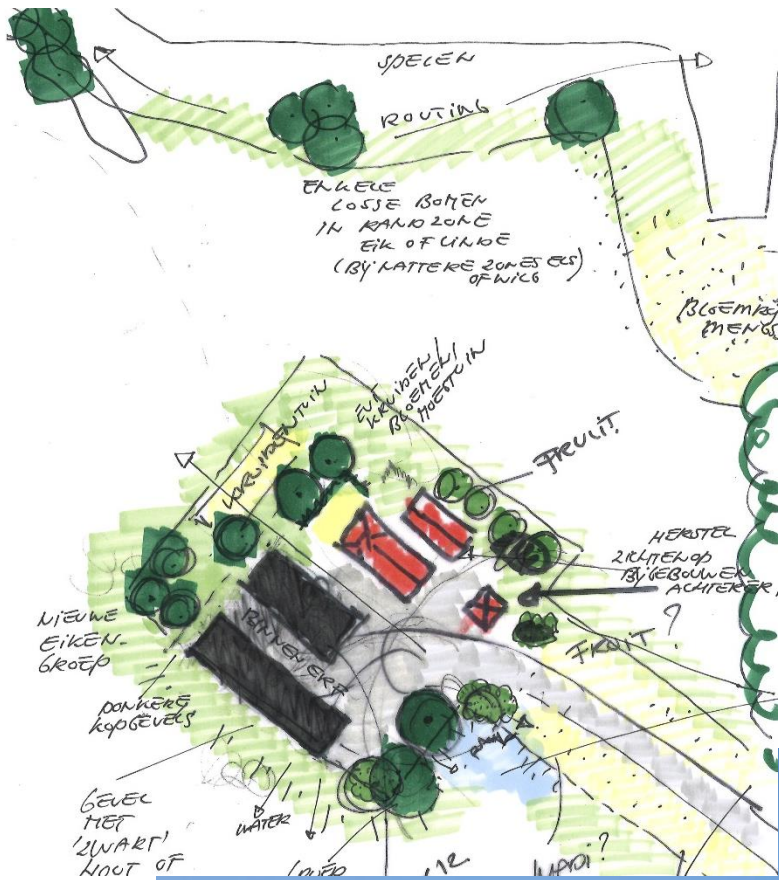
Regels van hergebruik onder de loep (bestemmingplanmatig):

- Sloop–nieuwbouw verhouding
- Sloop–nieuwbouwlocatie loskoppelen
- Eisen niet agrarisch versoepelen
- Wonen als vervolgfunctie verruimen (bv in zones landschap, niet alleen RvR en Kpand)
- RvR verruimen (bv bouwen op gemeentegrond)
- Kwaliteit ipv m2ers

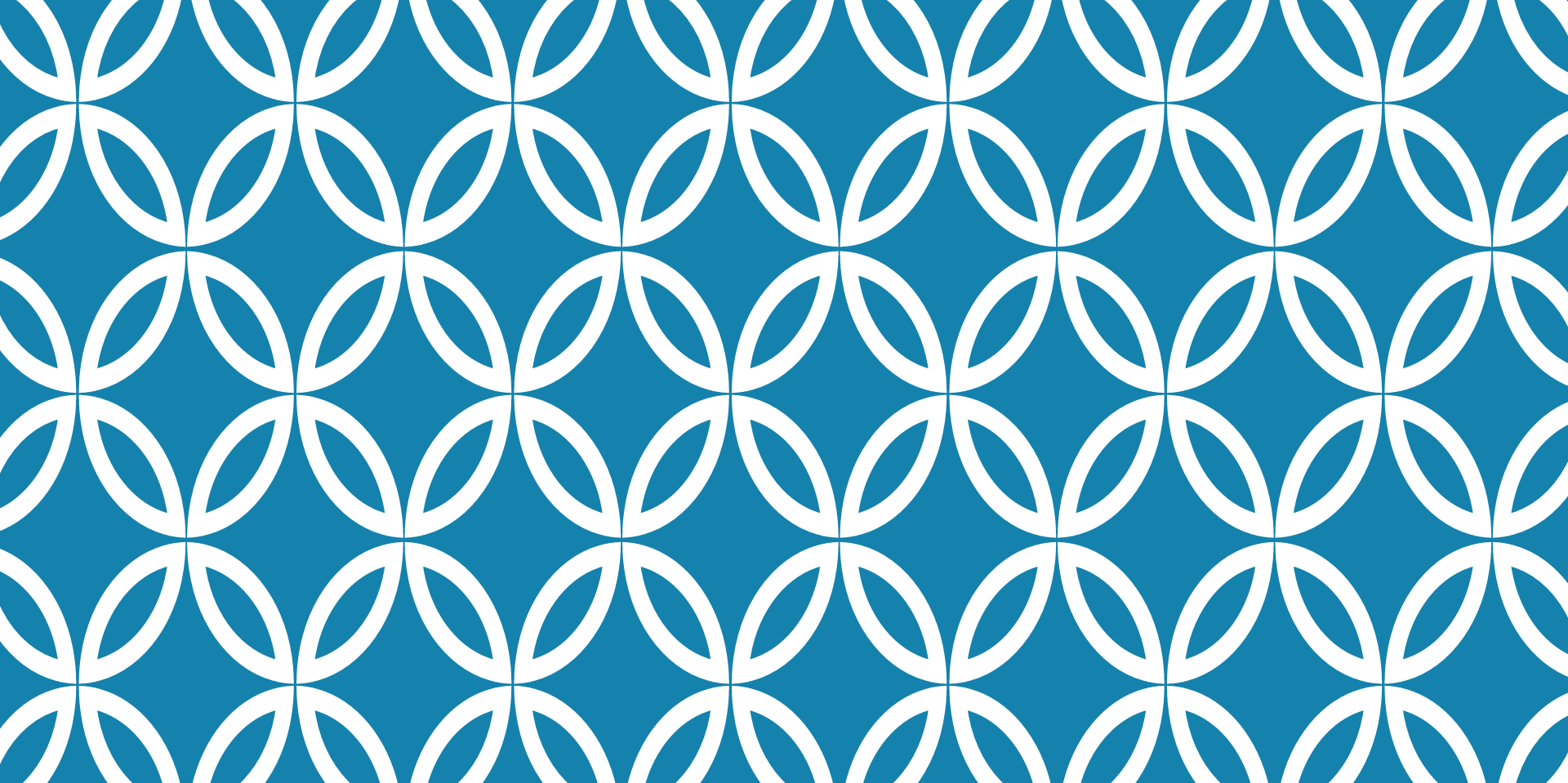
VAB PILOT, RAALTE

geen witte kozen
 " lichte hout's
 plint beton of donkere steen

AGRARISCH KWALITEITSPRODUCT

Het Oversticht

ARCHITECTONISCHE KWALITEIT, OMMEN

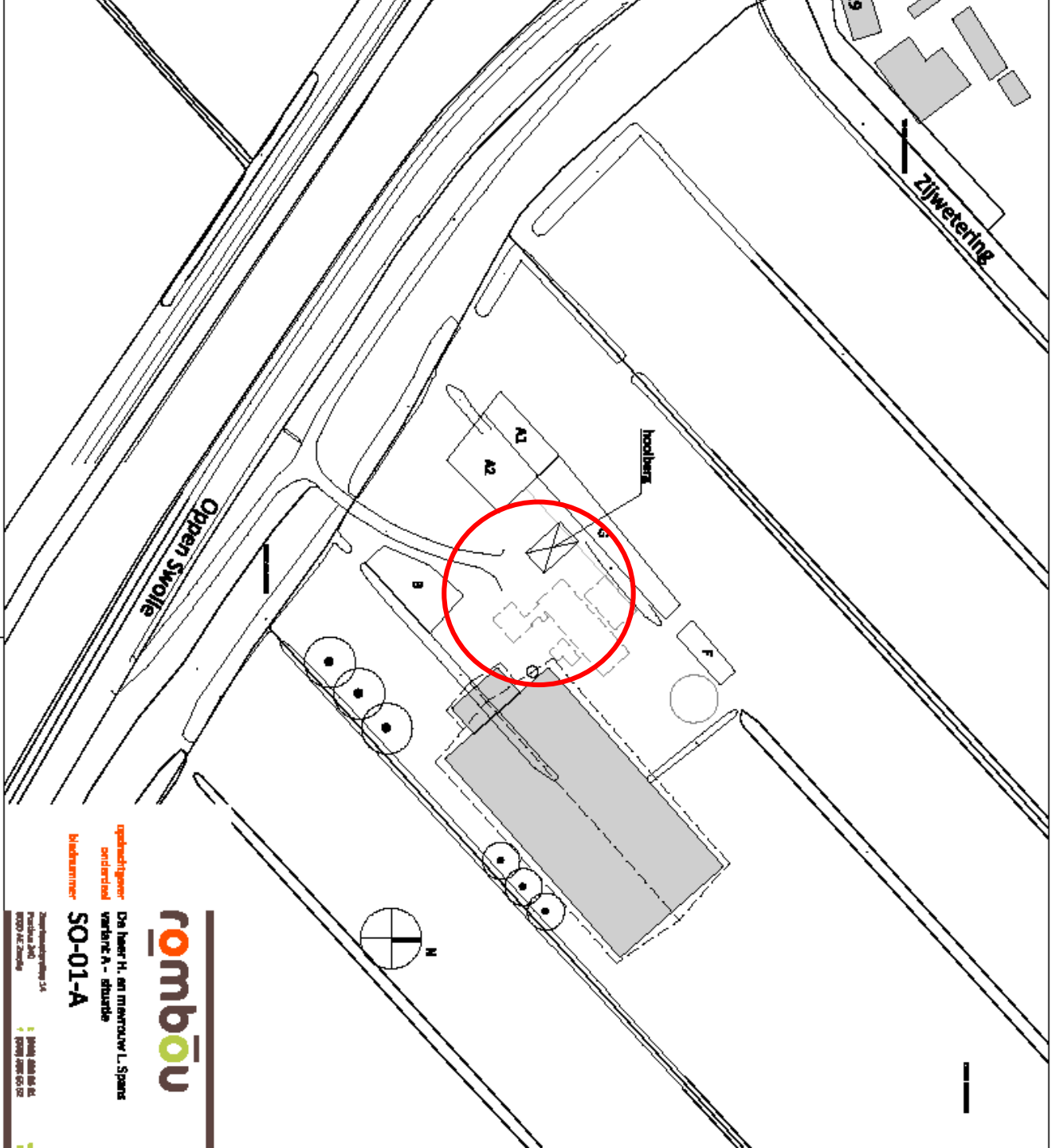

WEIDEVOL NATUUR, ZWARTSLUIS

Oppen Skalle

Zijwetering

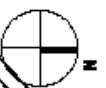
hooiberg

A1

A2

B

F

opdrachtgever: Da heer H. en mevrouw L. Spans
 oriëntatie: verhoor A - stuurde
 tekennummer: SO-01-A

rombōu

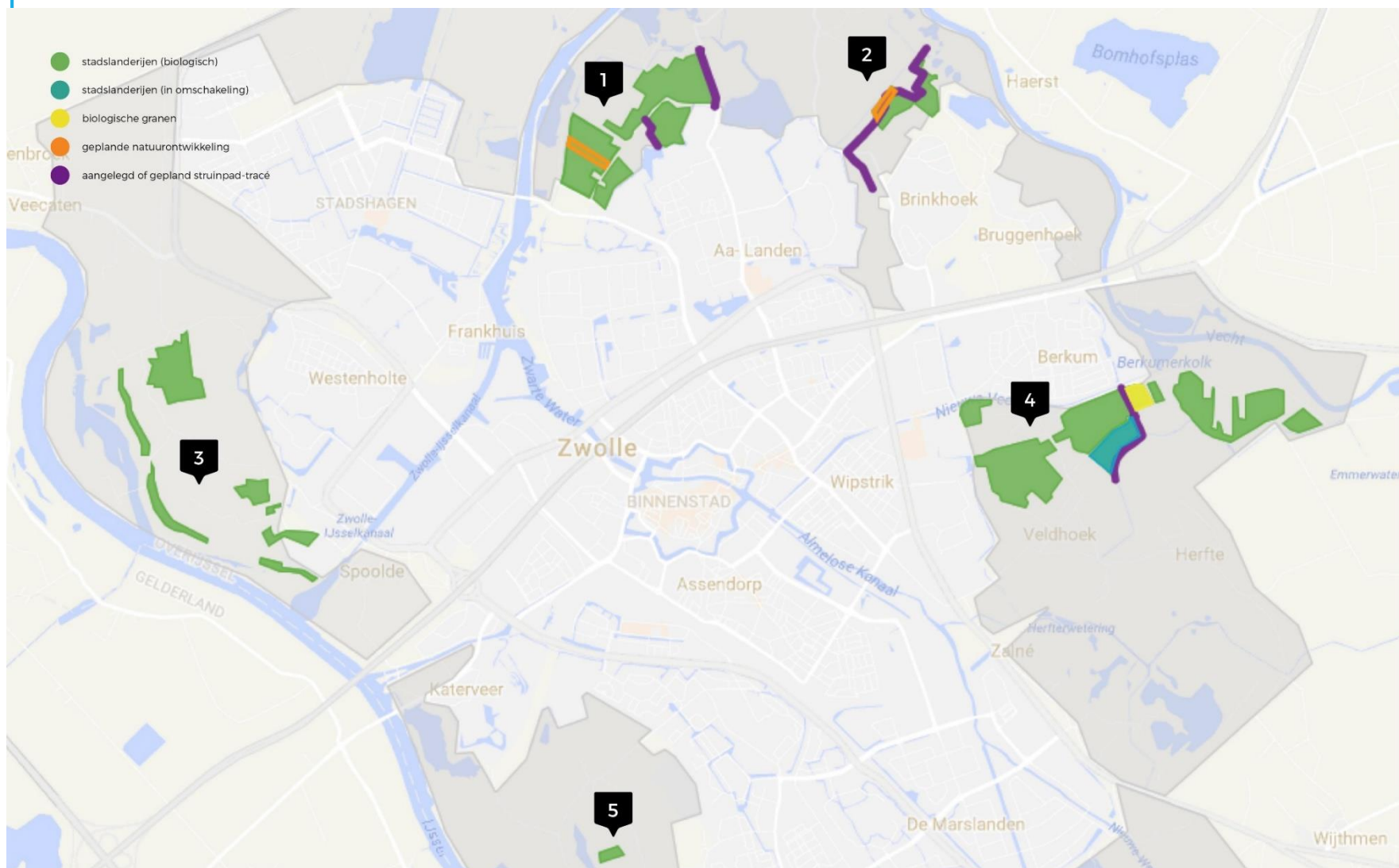
Technische tekening
 1:1
 1:100
 1:500
 1:1000

STADSLANDBOUW-KRINGLOOP, ZWOLLE

SAMENWERKING GAAT VERSNIPPERING TEGEN

SAMEN STERK, OOSTERWAERDE, DEVENTER

Discussie: hoe maakbaar is het landelijk gebied

- 1. De markt bepaalt; beweeg als overheid mee met ontwikkelingen en stuur op doelen (met wortel en stok).*
- 2. Behoud van landbouwfunctie (grond en gebouwen) kan alleen door nieuwe concepten te omarmen.*
- 3. Nieuwe functies in het landelijk gebied zijn van grote waarde voor de economische en sociale dynamiek en leiden tot grotere biodiversiteit.*
- 4. Juridisering: draagvlak voor ontwikkelingen vraagt om een andere werkwijze: vroegtijdige dialoog en ontwerpende benadering.*

www.hetoversticht.nl

www.overijssel.nl

 Het Oversticht

provincie overijssel